

TÁNCANTROPOLÓGIA ÉS MIGRÁCIÓKUTATÁS

KAPCSOLÓDÁSI PONTOK, IRÁNYOK, LEHETŐSÉGEK – SZAKIRODALMI KITEKINTÉS

Kovács Nóra PhD, tudományos munkatárs, HUN-REN Társadalomtudományi
Kutatóközpont, Magyar Tudományos Akadémia, Kiváló Kutatóhely

Absztrakt

Jelen tanulmány a nemzetközi szakirodalom segítségével – és a teljességre törekvés igénye nélkül – azt kísérli meg áttekinteni, hogy a zenével kísért mozgás társadalmi gyakorlataira irányuló kutatások hogyan kapcsolódnak a nemzetközi mobilitás és migráns népségek életének különféle kontextusaihoz. Az írás azzal a problémakörrel foglalkozik, hogy milyen hozzájárulásai láthatók a tánra irányuló vizsgáldásoknak a nemzetközi migráció különféle formáinak, egyéni és közösségi vetületeinek feltárásában, megismerésében és megértésében.

Kulcsszavak: szakirodalmi kitekintés, táncantropológia, migrációkutatás

1. BEVEZETÉS

Az utóbbi évtizedekben a globális szintű nemzetközi migráció mint a térbeli mobilitás egy sajátos formája minden korábbinál tömegesebb jelenséggé vált és a társadalmi változások beláthatatlan láncolatát indította be. Ezzel párhuzamosan a migráció vizsgálata a társadalomtudományokban súlyponti területté vált. Nemcsak a tudomány elvontabb világában lett meghatározó; különféle formái és a velük kapcsolatos tapasztalatok világszerte áthatják a mindennapokat. Az itt fölvezetett társadalmi változások tetten érhetők a tánc világában is. A tánc jelenségeire figyelmes társadalomtudomány számára izgalmas problémát jelent, hogy vajon megragadhatók-e a táncjelenségek vizsgálatán keresztül olyan, a helyváltoztatással kapcsolatos egyéni és közösségi történések, tapasztalatok, amelyek máskülönben rejtve maradnának, illetve az is, hogy esetleg vannak-e ezek között olyanok, amelyek éppen a tánc által jönnek létre? Vajon gazdagíthatja, esetleg új megvilágításba helyezheti-e a tánc antropológiai vizsgálata mindazt, amit a migráció gyakorlatáról és politikumáról, az emberre kifejtett hatásáról tudunk? Egyáltalán, a tánc kutatásán keresztül milyen kérdések fogalmazódtak meg és az eredmények miként kapcsolhatók össze a földrajzi mobilitás problémakörével? Hasonlóan érdekes kérdés, hogy milyen módon árnyalják, teszik megragadhatóvá a globális migrációval kapcsolatos ismereteket a tánra mint testi praxisra irányuló vizsgálatok? Kicsit tovább szűkítve a klasszikus

felvetést, tudniillik, hogy mi a tánc funkciója az emberi társadalomban (Boas, 1944, vö. Szőnyi, 2019) úgy is megfogalmazhatnánk ezt a kérdést, hogy melyek a tánc funkciói a migráció különféle helyzeteiben?

A migrációval kapcsolatos tudományos megközelítések, fogalomalkotás és értelmezési keretek nagymértékben árnyalódtak, finomodtak az utóbbi évtizedekben. Emellett a nemzetközi migráció kutatása annak nagyon különféle helyzeteiben élő emberekkel kapcsolatos sokrétű folyamatra irányul. A vándorlást kiváltó okok sokfélesége, a háborúk vagy humanitárius krízishelyzetek által előidézett kényszermigráció, a politikai üldöztetés előli emigráció, a munkacélú vagy gazdasági tényezők által vezérelt tartós helyváltoztatás, a láncmigráció, a cirkuláris mobilitás, illetve diaszpóra népségek visszavándorlása a kibocsátó országuk felé, nem is szólva a párkapcsolati vagy családegyesítési célú migrációról, különféle tematikus irányokhoz vezetett a kutatásokban (lásd Gold & Nawyn, 2019). A globális migráció vizsgálatában új paradigmák és fogalomrendszer jelent meg. A kutatások között egyre nagyobb az aránya a térbeli mobilitást a zenével kísért emberi mozgásrendszerek összefüggésében vizsgáló törekvéseknek, illetve éppen fordítva, az egyes emberi mozgásrendszerek, konvenciók a globális migráció összefüggésében történő feltárása, megértése.

A nemzetközi népségmozgások vonatkozásában is gondolatébresztő Susan L. Foster, a táncantropológia egyik klasszikusának megállapítása, amely szerint a tánc „újrateremti, kifejezi, felerősíti és elhalkítja, tükrözi, interpretálja és megteremti, szimbolizálja, értelmezi, kódolja és kommunikálja annak a kultúrának a kulcsfontosságú értékeit, amelyben megtörténik, (...) miközben konfliktusokat és egyezkedéseket is megjelenít” (Foster, 1992, p. 362).

Jelen dolgozat a nemzetközi szakirodalom segítségével – és a teljességre törekvés igénye nélkül – azt kísérli meg áttekinteni, hogy miként járulnak hozzá e kérdések megválaszolásához olyan a kutatások, amelyek a zenével kísért mozgás társadalmi gyakorlataira irányultak a nemzetközi mobilitás és migráns népségek életének különféle kontextusaiban. Írásomban azzal a problémakörrel foglalkozom, hogy a tánc kutatás milyen eredményeket ért el eddig a nemzetközi migráció különféle formáinak, egyéni és közösségi vetületeinek feltárásában, megismerésében és megértésében. Tanulmányom részben a magyar, de főként a nemzetközi szakirodalom azon szegmensére igyekszik építeni, amely a táncot, mint Bourdieu-i értelemben vett társadalmi praxist (Bourdieu, 1972) a migráció, a térbeli mobilitás összefüggésében vizsgálja. Részben személyes érdeklődésem okán hangsúlyosabban jelennek meg a közösségi gyakorlatokra, a részvételi táncjelenségekre irányuló kutatások, mint az ugyancsak tanulságos színpadi alkotások, konkrét előadóművészek munkáira irányuló elemzések. A tánc a nemzetközi migráció számos kontextusában megjelenik és a hivatkozott tanulmányok más-más megközelítésből igyekeztek megragadni egymástól nagyon különböző migráns népségek táncjal kapcsolatos jelenségeit. Az egyes szövegek a tánc és egyének, illetve közösségek viszonyának különféle vetületeit mutatják meg a nemzetközi migráció vonatkozásában.

A téma felvetés nem új: Paul Scolieri már a *Dance Research Journal* egy 2008-as különszámának bevezetőjében megfogalmazta, hogy a tánc tudomány jelentősen hozzájárulhat a migráció emberi tapasztalatának megértéséhez (Scolieri, 2008).

Bevezetője a tematikus lapszám cikkeinek többségéhez hasonlóan a migráció művészi megjelenítésének tanulmányozását emelte ki, hangsúlyozva, hogy az a globális migráció körülményeinek és tapasztalatának mélyebb feltárásához vezethet el. Scolieri emellett hangsúlyozta, hogy különösen a multietnikus és társadalmilag is rétegzett menekültközösségek esetében a táncon keresztül megfogalmazhatóvá válik a valahová tartozás és a kirekesztettség élménye, új társadalmi kapcsolatok jöhetnek létre, emellett a tánc visszaadhat valamennyit a test és az élet feletti irányítás képességéből.

A migráns népségek és a táncjelenségek sokfélesége a kérésfelvetéseknek is eltérő irányokat jelölt ki a szakirodalomban. A kutatási probléma megfogalmazását, szakirodalmi háttérét és módszertani megközelítését az adott kutató tudományterületi kötődései, valamint a mozgással való személyes kapcsolata is, nagymértékben befolyásolták. A migrációkutatás új fogalmi keretei, módszertanai, szemléletbeli változásai eltérő mélységben, de megjelennek a táncjelenségekre irányuló vizsgálódásokban is, illetve több munka esetében, a táncjelenség elemzéséhez éppen a migrációs folyamat egy vetületének részletesebb megismerése iránti kutatói szándék vezetett. A transznacionális, valamint a posztkoloniális értelmezési keretek, kiegészítve a kibocsátó és befogadó oldal egyidejű vizsgálatának módszerével, és olyan fogalmi eszköztárral, mint például a diaszpóra újragondolt, inkluzív és dinamikus felfogása, a távolsági nacionalizmus, a bevándorlók által visszajuttatott gazdasági, társadalmi és kulturális javak és tudások (*remittances*), a bevándorlók veszteségfeldolgozásának, helykeresésének, integrációjának különféle dimenziói hozzájárultak a tánc és a migráció mélyebb összefüggéseinek feltárásához.

A bevándorlók beilleszkedésének olyan hagyományos területei, mint a politikai integráció, (az állampolgárság megszerzése), vagy az oktatás és a munka világán keresztül megvalósuló integráció mellett új dimenziók jelentek meg a kutatásokban. A társadalomtudományokban az utóbbi másfél évtizedben bekövetkezett egy érzelmi fordulatként hivatkozott szemléletváltás, amely az érzelmek jelentőségét helyezi előtérbe az emberi döntésekben és tapasztalatokban (lásd pl. Lemmings & Brooks, 2014). A migrációkutatásban is megjelent egy olyan megközelítés, amely az egyén által megélt tapasztalatokra fókuszál és a bensőséges kapcsolatokon, a egyes párkapcsolatokon, a barátságokon, általában véve az intimitáson és megkülönböztetett módon az ezek által megélt érzelmeken keresztül megvalósuló integráció folyamatait, dinamikáját tanulmányozza (lásd Boccagni & Baldassar, 2015). A közbeszéd a táncot – valamiféle tapasztalati alapon és talán elsősorban a színpadi táncelőadások vonatkozásában – gyakran kapcsolja össze az emóciókkal, leginkább abban az értelemben, hogy a tánc kifejezi, megjeleníti az érzelmeket. Drid Williams, a táncantropológia alapvető elméleti kérdéseivel foglalkozó kutató továbbá annak lehetőségét vetette fel, hogy az érzelmek a tánc során, éppen a test mozdulatai által ébrednek (Williams, 1991, p. 34–35; vö. Christensen et al., 2016).

Miként jeleníti meg a tánc a migrációt, mint élményt, tapasztalatot, változási folyamatot? Miként jeleníti meg a transznacionális migráció helyzetait, az egyidejű többfelé tartozást? Miként értelmezhetők az etnikus diaszpórák körében széles körben megfigyelhető néptáncmozgalmak? Miként hat vissza a földrajzi (és a sok esetben kapcsolódó társadalmi) mobilitás a tánc gyakorlataira, kategorizációjára,

jelentéstartományaira? Milyen módon tartanak fenn vagy igyekeznek megtörni posztkoloniális hatalmi viszonylatokat a tánc gyakran ártatlannak, informálatlan-nak vélt nonverbális, testi gyakorlatai?

Alább láthatjuk majd, hogy a jelen tanulmányban a továbbiakban tárgyalt tanulmányok elemzésüket eltérő mértékben alapozzák magának mozgásnak, a mozgás formájának vizsgálatára. A tánc, a mozgás funkciójának, jelentéseinek felfejtése egy adott jelenség tágabb kontextusában nagy szakmai kihívást jelent és gyakran nem teljes még a tánc jelenségeire „nem vak” kutatások esetében sem. Ez nehéz feladat, hiszen egy mozgásforma elemzése, értelmezése speciális felkészültséget igényel, emellett megkívánja a táncos gyakorlat konvencióinak, szociokulturális közegének a beható ismeretét is.

A táncra, illetve a zenére irányuló vizsgálatok sok esetben egyidejűleg fogalmaznak meg állításokat a komplex jelenségre vonatkozóan, tehát a táncgyakorlatokhoz is kapcsolódó, ám zenei fókuszú kutatások is érdekesek lehetnek a mozgás és a migráció vizsgálatainak számbavétele során. Jellemzően egy komplex rendszernek csak analitikus célokra különválasztható részei a zene és a tánc, amelyek egymást kiegészítő módon vannak jelen.

A többnyire online szakirodalmi kereséssel elért munkák áttekintése során az alábbi szempontokat igyekeztem figyelembe venni. Milyen kutatási kérdéssel közelített a szerző a migrációval kapcsolatos táncjelenséghez, mozgásformához? Milyen empirikus adatokra épült az elemzés és azok miként jelentek meg a szövegben? Mely tudományterület szempontrendszerének megfelelően formálta meg a tanulmányt a szerző? Milyen eredményt hozott a migrációkutatás, illetve a tánc-kutatás terén?

A migrációra különféle módokon reflektáló gyakorlatok egyéni és közösségi szinten, társasági táncsemények és színpadi előadások formájában is megjelentek. E szakirodalmi kitekintés nem törekszik a teljességre, csupán néhány jelentősebb vizsgálódási irányt próbál meg a továbbiakban érzékeltetni. Először is, számos tanulmányt inspiráltak az etnikus diaszpórák táncjelenségei – ezekre viszonylag régóta irányult valamiféle kutatói figyelem magyar vonatkozásban is. Az ember és a tánc viszonyának izgalmas aspektusait firtatja a második tematikus szakirodalmi alfejezet, amely az ún. „atlanti” vagy „afrikai diaszpóra” tánckonvencióit tanulmányozza elsősorban az amerikai kontinensen. Mozdásrendszerek elmélyült ismeretét tükrözik a harmadik szakirodalmi egység írásai, amelynek fókuszában a világ körüli utat bejáró migráló tánckonvenciók és változásai állnak. Az utolsó rész tanulmányai a tánc a menekültek életében betöltött szerepét vizsgálják és többségükben a 2015-ös nemzetközi menekültválság után években jelentek meg.

2. AZ ETNIKUS DIASZPÓRÁK TÁNCJELENSÉGEINEK ÉRTELMEZÉSEI

Ez a fejezet a földrajzi mobilitás eredményeképpen kialakult diaszpóranépességek etnikus táncokkal kapcsolatos gyakorlataira és ezek szakirodalmi megközelítésének s értelmezésének főbb területeire irányul. Alapvetően a magyar és a nemzetközi táncantropológia szakirodalmi tanulságainak felhasználásával azt firtatja, milyen szerepet tölt vagy tölthet be a kibocsátó ország táncöröksége a diaszpóra-

közösségek életében és működésében, a befogadó társadalommal való viszonyában, más etnikai csoportokhoz, valamint az anyaországhoz fűződő kapcsolatrendszerében.

A diaszpóra kifejezés eredeti jelentése „szétszóratás”, és olyan népeiségekre utal, amelyek valamilyen okból elhagyni kényszerültek eredeti lakóhelyüket és attól távol élnek. A fogalmat kezdetben zsidó, örmény és görög népcsoportok jellemzésére használták, idővel azonban mind több népeiségre kiterjesztették és a terminus jelentéstartalma is kiszélesedett, miközben – és talán éppen ezért – elemzési célú felhasználhatósága is megkérdőjeleződött. Szakirodalma gazdag és szerteágazó; területi okokból itt csupán néhány megállapítást idézek fel röviden alapvetően Safran (1991) és Clifford (1994) munkái alapján. Ezek szerint a diaszpóranépeiségek közös tapasztalata, hogy kibocsátó országuktól távol élő kisebbségi közösségek, amelyek ápolják az eredeti szülőföld emlékezetét és nem feltétlenül integrálódtak teljes mértékben a befogadó társadalomba. Reménykednek abban, hogy egyszer majd visszatérnek az ősök földjére, amellyel folyamatos kapcsolatot tartanak fent, és amellyel szolidaritást vállalnak. A diaszpóra hasznos analitikus fogalom bizonyos migráns népeiségek, például a tengeren túli kelet-európaiak és leszármazottaik vizsgálatában, de nem alkalmazható az emberi mobilitás minden formájára.

A legutóbbi évtizedek globális migrációs folyamatainak, kommunikációs forradalmának és technológiai vívmányainak következtében a hagyományos bevándorló országokban (például USA, Kanada, Ausztrália, Argentína, Brazília, Uruguay) a 20. század során kialakult etnikus diaszpórák demográfiai kompozíciója, belső arányai átalakultak. A nagyarányú nemzetközi népeiségvándorlás új formái jöttek létre, a politikai, ideológiai és gazdasági migráció mellett hangsúlyossá vált a tanulmányi, a párkapcsolati és a cirkuláris, munka célú migráció, miközben a tradicionális diaszpórák intézményrendszere is átalakulásokon ment keresztül.

Az etnikus táncok, néptáncok széles körben jelen vannak az úgynevezett hagyományos bevándorló országokban élő etnikus diaszpórák kulturális gyakorlatában, és általánosan elfogadott módon tekintenek rájuk a diaszpóraidentitást formáló kulturális tényezők egyikeként. A művelésükhöz köthető intézmények létét magától értődőnek látjuk e népeiségek életében: tánccsoportok, zenekarok működnek a diaszpórák intézményrendszerén belül. A szakirodalom tárgyalja ezeket számos európai kibocsátó ország, köztük kelet-európai és baltikumi országok, valamint a jugoszláv utódállamok (Mollenhauer, 2018; Óry-Kovács, 2010; Rüütel et al., 2013) és Görögország vonatkozásában (Liddle, 2016; Hajdu, é.n.), de bőséges és mélyreható az irodalma például a kínai és az indiai diaszpórák közösségei (lásd például Lopez y Royo, 2004; Sreevathsa, 2020; Unni, 2016; Wong, 2010) táncjelenéseinek is.

Fontos megjegyezni, hogy az etnikus táncoktól elválaszthatatlan a mozgást kísérő zene, és a zene etnikus diaszpórák identitásépítésében betöltött funkciójával kapcsolatos kutatások eredményei párhuzamba állíthatók a néptáncra vonatkozó vizsgálatokkal. Rolf Lidskog a zene szerepét kutatta e téren alapvetően esettanulmányokat feldolgozó angol nyelvű folyóiratcikkek alapján, és megállapította, hogy a zene a diaszpóra léthelyzeteiben hangsúlyos identitásformáló erővel bír, stabilizálja és fenntartja az etnikus kötődést, miközben bizonyos helyzetekben arra is alkalmas lehet, hogy destabilizálja azokat (Lidskog, 2017).

Magyarországi kutatók a 2000-es évek második felében nagy kérdőíves felmérést végeztek, amely az Egyesült Államok magyar diaszpórainstanzmányaire, -egyesületeire irányult (Papp, 2008). Kötetük a magyar szervezeti, közösségi életben való részvétel kérdéseit tárgyaló fejezetében kiemelkednek a magyar néptánc műveléséről, oktatásáról, a táncélet szervezéséről szóló beszámolóik, jelezve, hogy ezek nagyon intenzív élmények, sokrétű felkészültséget igényelnek és fontos szerepet töltenek be a résztvevők mindennapjaiban.

A Kárpát-medencén kívül élő magyar diaszpóra helyzetének néprajzi és antropológiai vizsgálatai az 1980-as évek óta több esetben érintették a tánc és a zene jelenségeit (lásd például Boglár és Óry-Kovács, 1998; Hoppál, 1989; Kovács, 2009, 2023; Niedermüller, 1989; Óry-Kovács, 2010). Miközben a diaszpóra táncban megjelenített önreprezentációi kínálkoztak az etnikai identitásperformansz tanulmányozására, addig a mozgás, tehát maga a táncjelenség és részletes kontextusa jellemzően csak utalásként jelentek meg ezekben a szövegekben. Ráirányították a figyelmet a téma rendszerezettebb vizsgálatában rejlő értelmezési lehetőségekre, az etnicitás performatív aspektusaira, ám e lehetőségek nagyrészt kiaknázatlanok maradtak. Niedermüller Péter az 1980-as évek közepén összehasonlító módszerrel kutatta a paraszti kultúra változásait egy zempléni faluban és egy paraszti származású amerikai diaszpóráközösségben (Niedermüller, 1989). Utóbbiban az 1980-as években központi szerepet töltöttek be a közös „kulturális múlt” utaló társasági alkalmak, amelyeken a nyelv és az ételek mellett kiemelt szerepet kapott a zene és a tánc. A zene a 19. század folyamán kiformalódott és a nemzeti kultúra részévé vált magyar nóta és cigányzene lett, a tánc pedig Niedermüller megállapítása szerint a csárdással volt azonosítható. „Itt az előbb említett zenei műfajokhoz hasonlóan egy olyan táncról van szó, amelynek nem a lokális sajátosságai az elsődlegesek, hanem az a tény, hogy mindenki ismeri, hogy része a magyar kultúrának” (p. 113). A zene és a tánc bálokon, magyar napokon jelenítette meg a kulturális etnicitás magyar mintázatait a Calumet régióban élő többi etnikai közösség szélesebb társadalmi kontextusában, miközben a helyi magyarok elsősorban magyarsága révén közös, szimbolikus kultúrát éltek meg általa.

Az etnikus táncoknak a bevándorlóközösségek közötti etnikai versengésben játszott szerepének egy példáját mutatta be Boglár Lajos és Óry-Kovács Katalin a Dél-Brazíliában élő veszprémi svábok leszármazottainak esetében (Boglár & Óry-Kovács, 1998; Óry-Kovács, 2010). A negyedik-ötödik generációs magyarországi (és felmenőik etnikuma szempontjából német) származású fiatalok azért kezdtek magyar néptáncot tanulni az 1990-es évek végén, hogy segítségével a helyi német leszármazottaktól és minden más etnikai csoporttól minőségében különböző helyet jelöljenek ki közösségük számára az etnikailag sokszínű Dél-Brazíliában (Boglár & Óry-Kovács, 1999). E brazíliai magyar helyzethez hasonló etnikai versengés hátterét mutatja be és elemzi Ausztráliában horvát és ír néptáncosok etnográfiaján keresztül Jeanette Mollenhauer (2018). A szerző munkájában összekapcsolja az etnikus bevándorlócsoporthoz kultúrájának befogadó országukon belüli helyiértékét és relatív pozícionáltságát az országos kultúrpolitikával is.

Hoppál Mihály szintén a néptánc amerikai magyar identitásban betöltött szerepéről tett megállapításokat második generációs fiatalok magyarországi látogatása kapcsán. Egy olyan eseményt írt le, amelynek létrehívója, célja és egyik fő

tartalma maga a tánc, egészen pontosan annak alkalma volt, hogy néptáncudással már rendelkező második generációs fiatalok utaztak Magyarországra még a rendszerváltást megelőzően, hogy egy helyi néptáncgyüttes tagjaitól – velük együtt táncolva – sajátítsák el a térség jellegzetes táncait. A bemutatott esemény során a táncot egyfajta közvetítő eszközként használták a személyek és a kultúrák közti kommunikációban, „segítségével mindkét csoport kifejezhette és megerősíthette az etnikus identitástudatát. Az ilyen nem mindennapi esemény éppen kivételes jellege miatt érzelmileg felerősíti a közösséghez tartozás tudatát” (Hoppál, 1989, p. 22–23).

A Buenos Aires-i magyar közösség identitásának vizsgálata az ezredfordulón szintén arra engedett következtetni, hogy a magyar néptánc művelése és egy táncsoport közösségéhez tartozás a Kárpát-medencén kívüli magyarok fiatalabb, második és harmadik generációs tagjai számára az egyik olyan fontos tevékenységet és közeget jelentették, amelyeken keresztül a szülők, nagyszülők kibocsátó országával való érzelmi azonosulást megélhették, és megjeleníthették (Kovács, 2009). A táncon keresztül továbbá az argentinai diaszpóra közössége számára inkorporálhatók lettek a második és harmadik generáció a magyar nyelvet már nem beszélő képviselői is.

Fülemile Ágnes és Balogh Balázs a magyar táncművelés politikai szerepét vizsgálva azt mutatták meg, hogy a táncművelés népzenei és néptánc revivalje miként kínálta az állami ifjúsági kultúra alternatíváját a szocialista Magyarországon az 1970-es és az 1980-as években, illetve, hogy az „autentikus” népi kultúra fogalma miként vált identitásképző elemmé és hogyan teremtett politikai ellenzéki mozgalmat (Balogh & Fülemile, 2008). Mary N. Taylor ugyanakkor arra irányította rá a figyelmet, hogy a magyar táncművelés mozgalma és intézménye a továbbiakban milyen fontos helyszínévé vált a néptánc etnicizálásának (Taylor, 2008, 2020). A táncművelés kezdeti, a fennálló kommunista hatalommal szembenálló szubverzív felhangjai, majd a néptánc fokozódó etnicizáltsága növelhették a tevékenység népszerűségét az antikommunista Buenos Aires-i magyar diaszpóra körében. Ennek az utóbbi években további lendületet adott a 2010-től egyre jelentősebb anyaországi támogatási rendszer, ezen belül is különösen a *Kőrösi Csoma Sándor Program* (lásd www.korosiprogram.hu), amely egyfelől hozzájárult a diaszpóra-táncsoportok működésének kiszélesedéséhez és tagjainak térbeli mobilitásához, másfelől 2013 óta folyamatos magyarországi néptáncpedagógusi ellátást biztosított egyéb helyszínek mellett Buenos Airesben is. A diaszpóra néptáncgyakorlatainak intenzívebbé tétele a hálózatos diaszpóranemzet építésének egy meghatározó eszköze lett az elmúlt másfél-két évtizedben, egy érdekes transznacionális gyakorlatot alakítva ki az anyaország és diaszpórája között (Kovács, 2023).

Sau Ling Wong (2010) egy Kaliforniában működő kínai néptáncgyüttes sokévtizedes történetét, repertoárját, anyaországgal való kapcsolatát elemezte és rámutatott, mennyire összetettek, sokrétűek az etnikus diaszpórák kulturális gyakorlatai. Wong munkájának egyik fontos tanulsága, hogy a diaszpóra kulturális tevékenységei az idő előrehaladtával változnak, hangsúlyeltolódások következhetnek be, egyes kulturális ágak veszíthetnek a jelentőségükből, míg mások előtérbe kerülnek és e változások szoros összefüggést mutattak az anyaországban bekövetkező társadalmi és politikai változásokkal. A hosszú idővonalat nyomon követő

esettanulmány jelezte, hogy megfigyelhetők időbeli eltérések abban is, hogy az egyes bevándorló generációk milyen tevékenységeken keresztül élik meg kötődéseiket az elődeiket kibocsátó nemzetállamhoz. Wong munkájának fontos elméleti hozzájárulása, hogy a kínai diaszpóra táncpraxisát meggyőzően kapcsolta össze a távolsági nacionalizmus, valamint a transznacionalizmus fogalmaival.

Két migrációval összefüggő és latinamerikai táncjelenségekkel kapcsolatos nagyon izgalmas kutatás arra irányította rá a figyelmet, hogy miként képeződnek le a migráció társadalmi változásokat előidéző folyamatai a konkrét közösségi táncos praxisokban, a táncoló testek mozgulataiban. Adriana Cruz-Manjarrez egy vidéki mexikói őslakos közösség Mexikóvárosba és az Egyesült Államokba irányuló munkaerőpiaci migrációs folyamatainak komplex és számos vonatkozásban negatív és a közösségüket romboló társadalmi következményeit tanulmányozta (Cruz-Manjarrez, 2008, 2013). A *yalalag* közösség táncos gyakorlatainak Cruz-Manjarrez által elemzett változásai egyfelől a hagyományos táncformák felhasználásával megjelenítették, a mozgás által megfogalmazták ezeket a változásokat, másfelől a közösségi táncok társadalmi praxisán keresztül a kedvezőtlen változásokról való közösségi egyezkedésre is kísérletet tettek. Cindy Garcia a nagyszámú latinamerikai bevándorlónak otthont adó Los Angeles nagyvárosi közegében végzett terepmunkát, ahol a salsaklubokban megfigyelt táncsal kapcsolatos gyakorlatokat elemezte (Garcia, 2013). A szerző finom elemzése részletesen mutatja be, hogy a bevándorló hátterű társasági salsatáncosok miként változtatják meg a kibocsátó országuk táncos közösségeiben elsajátított táncmozdulataikat, vagy akár úgy is fogalmazhatnánk, hogy miként vésik újra táncos habitusukat (vö. Hadas, 2021; Kavacsánszki, 2019), hogy az igazodjon a Los Angelesben népszerű nagyobb presztízsű, artisztikusabb stílusváltozathoz.

A multikulturális nagyvárosok etnikus diaszpóra-táncseményeinek egy érdekes jellegzetességére hívta fel a figyelmet egy a budapesti görög diaszpóra nemzeti identitásával foglalkozó munka (Hajdu, é.n.). Hajdu Gabriella, aki közösségi rendezvények elemzésén keresztül kísérlete meg bemutatni a magyarországi görög közösség speciális jellemvonásait, megállapította, hogy a magyarországi görög etnikus diaszpóra néptáncrepertoárja széles. Azokon az alkalmakon, amikor a budapesti görögök a görög nemzeti ünnepekről emlékeznek meg, a résztvevők számára deklaráltan a néptáncsoportok műsorának megtekintése és az azt követő zene és közös tánc volt a legfontosabb esemény. A kutatás megállapította, hogy a budapesti görögök számos görög régió táncait járják és így nem egy-egy szűkebb területtel, őseik szülőföldjével kell azonosulniuk, sokkal inkább a „görögségnek” valamely elvontabb koncepciójával. A szimbolikus azonosulás igénye és megvalósulása figyelhető meg a sajátos tánc kultúrában. A zene és a tánc az itteni görög közösségen belül a nemzeti identitás és a közösséghez tartozás érzésének kinyilvánítására leginkább alkalmas szimbolikus cselekvés. A táncok nagy része körtánc, amely szintén a nagyobb közösségbe való bekapcsoltság érzését nyújtja (Hajdu, é.n.). A diaszpóracsoportok etnikus táncokon keresztül megélt komplex érzelmeinek jelentőségét emeli ki egy ugyancsak görög vonatkozású tanulmány (Liddle, 2017). A pontuszi görög táncok által a táncolóknak ébresztett érzelmek összekapcsolódnak a pontuszi néptánc történelmi emlékezetével, a szülőföld elvesztése miatt érzett szomorúsággal, és a diaszpóralétet kísérő örökös vágyakozással és hiányérzettel.

Egy észtszázági kutatócsoport arra kereste a választ, hogy a szerte a világban élő észt diaszpóra néptáncoló tagjait mi motiválja, miért vesznek részt a tevékenységben (Rüütel et al., 2013). Interjúkon alapuló kutatásuk eredményei alapján itt is fontos szerepet játszott, hogy e tevékenységek által érzelmeket éltek meg. Emellett vonzó szabadidős tevékenységet jelentett számukra, lehetőséget adott az önkifejezésre és az észt társas kapcsolatok működtetésére, emellett lehetőséget teremtett az együttműködésre és a fizikai aktivitásra.

Mint a bemutatott példák érzékeltették, a diaszpóra táncalkalmi gyakran a tánc etnicizálásának helyszínei, és a zene és a tánc a hallgatók, résztvevők számára a nyelvismeret hiányában olykor az utolsó megmaradt vagy tudatosan elsajátított elemei az etnikai identitásnak. Amint azonban azt alább látni fogjuk, újvilági környezetben egyes etnikus táncok művelése, illetve a hozzájuk kapcsolódó zenei kultúrában való aktív részvétel nem feltétlenül az adott etnikai csoporttal való azonosulás megélését jelenti.

Összefoglalva, az etnikus diaszpórák táncainak vizsgálatai a táncpraxis és a nemzetközi migráció érdekes összefüggéseit vázolták fel. A diaszpóra néptánc-együttesei egyidejűleg többféle funkciót töltenek be: megjelenítik az adott diaszpóranépességet a befogadó államban, segítenek megélni a kapcsolódást az etnikus gyökerekhez, lehetőséget adnak az önkifejezésre, remek szabadidős tevékenységet kínálnak, nem utolsósorban az etnikus párkapcsolati piac színterei is – hogy csak néhány példát említsünk. Az etnikus identitás a tánc által formálódik, épül. A tánc művelése performatív módon a testen keresztül megéltté teszi az etnikai csoporthoz tartozást. A diaszpóra etnikus táncgyakorlatai egyaránt jelenítik meg ezt a diaszpóra közössége és a befogadó társadalom felé, miközben pozicionálják is a diaszpóracsoportot az etnikus bevándorló közösségek versengésében. Mivel fiatalok számára vonzó, alkalmas arra, hogy a fiatalabb bevándorlógenerációkat is bevonja és inkorporálja az etnikus diaszpórák közösségbe, miközben a párkapcsolati piac egyik tényezőjeként szerepe lehet a bevándorló népesség endogámiájának megvalósulásában.

3. AZ „AFRO-ATLANTI VILÁG”, AVAGY AZ EURÓPÁBAN ÉS AZ AMERIKAI KONTINENSEN TOVÁBB ÉLŐ AFRIKAI TÁNCCHAGYOMÁNY VIZSGÁLATÁNAK IRÁNYAI ÉS TANULSÁGAI

Latin-Amerika, az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és a Karib-térség zenével és táncsal kapcsolatos jelenségeinek irodalma rendkívül gazdag. Az etnikus tánckonvenciók és színpadi koreográfiák idevágó angol nyelvű szakirodalmában gyakran fordul elő utalás az „afrikai diaszpóra” vagy a vele szinonimaként használt, kicsit tágabb jelentésű „atlanti diaszpóra”, illetve „afro-atlanti világ” táncchagyományaira. A kifejezések pontos jelentéstartalmával kapcsolatos értelmezési lehetőségek terén irányadó Colin Palmer munkája (Palmer, 1998), aki megállapította, hogy az „afrikai diaszpóra” fogalma már a 19. században jelen volt, miközben maga a kifejezés az 1960-as évektől került használatba. Megfogalmazta azt is, hogy nincs egyetlen konkrét népmozgalom vagy monolitikus diaszpórák közösség, amelyet a kutatás egyedüli fókuszába lehetne állítani. Az afrikai származású népesség európai és újvilági kialakulásban öt történeti szakaszt különített el Palmer,

amelyek közül a jelen tanulmány vizsgálódása szempontjából az utolsó két hullám jelentős: a 15. századtól induló rabszolgakereskedelem, amelynek következtében kétszáz ezer embert hurcoltak Európába és 11–12 millió személyt Észak- és Dél-Amerikába; illetve a rabszolgatartás 19. századi eltörlését követő spontán népességbeáramlás. E két hullám és a belőlük kialakult közösségek alkotják a modern afrikai diaszpórát, amelynek két legmeghatározóbb ismérve már Palmer 1998-as cikke szerint is a faji alapú, bőrszín szerinti elnyomottság és az ezekkel szembeni társadalmi ellenállás. Ez a csoport napjainkban is folyamatosan konstruálja önmagát, felszabadítási mozgalmain keresztül küzd a rasszizmus megkülönböztető társadalmi gyakorlatai ellen. E globális folyamatokkal és egyenlőtlenségekkel szembeni küzdelem megjelenik a politikai mozgalmakban és gyakorlatokban, ezek mellett kifejezésre jut az ellenállás kultúrájában, egyebek mellett a tánc világában is.

E folyamatoktól nem függetlenül az utóbbi évtizedekben megerősödött azoknak a táncjelenségeket tanulmányozó történeti és antropológiai tanulmányoknak a vonulata, amelyek egyes táncgyakorlatokat a posztkoloniális hatalmi viszonyok leképeződéseként (San-Pablo Burns, 2008), és a velük szembeni tiltakozás, az ellenállás kifejeződéseként és gyakorlataként értelmezték. Emellett érintették a bőrszín, a társadalmi nemek és a társadalmi osztályok egyes esetekben a geopolitikával is összefüggő kérdéseit is. Bár nem elemzi a konkrét mozgás részleteit, történeti forrásokra támaszkodva San Pablo Burns érdekesítően elemzi azt a táncoló testek szintjén is megjelenő történelmi-geopolitikai dinamikát, amely állítása szerint az 1930-as évek amerikai nagyvárosi társasági táncklubjaiban a Fülöp-szigeteki férfi taxitáncosokat (azaz táncként fizetett hivatásos táncpartnereket) rendkívül népszerűvé tette. Több munka az indiai diaszpóra bharatanátjam (erről magyarul lásd <https://bharatanatyam.hu/bharatanatjam/>) klasszikus tánctradíciójának különféle vetületeit, köztük a táncosok társadalmi kasztja, bőrszínük és a konvencióörökségésítésének viszonyát vizsgálja posztkoloniális értelmezési keretben és ezzel egyidejűleg a mozgáskonvenció változásait mélyrehatóan elemzi (Lopez y Royo, 2004; Sreevathsa, 2020; Unni, 2016). Rokonítható szellemi vonulatba illeszkedik egy izgalmas és gazdag anyagot bemutató tanulmánykötet, amely az afro-atlanti világ zenei és mozgásvilágára összpontosított (Diouf & Ifeoma Kiddoe, 2010). A kötet több tanulmánya is a latin identitás és a sötét bőrszín komplex és közel sem egyértelmű összefüggéseit vizsgálja a térség táncos és zenei kulturális mozgalmában (lásd például Rivera, 2010; Foster, 2010). Dana Mills az afrikai tánctradíciók szerepét elemezte az afro-atlanti diaszpóra egyenjogúsági mozgalmában egy táncos-koreográfus klasszis és egyben társadalmi aktivista, Pearl Primus életművén keresztül (Mills, 2021).

Az afro-atlanti diaszpóra táncjelenségeivel foglalkozó szerzők jellemzően táncosok és aktivisták is egyben. Egyik egyesült királyságbeli képviselőjük egy civil szervezet, az *Afrikai Diaszpóra Táncgyesület* (Association of Dance of the African Diaspora, ADAD) vezetőjeként a kreativitás, mint hívószó segítségével igyekezett előmozdítani az afrikai diaszpóra táncainak fejlődését (Bain-Burnett, 2011). Ez a táncmozgalom a hagyományos afrikai és karibi formákat, jazztáncot, afro-latin táncokat és kortárs fúziós táncgyakorlatokat, valamint ezek megjelenítését támogatja a brit színházi világban.

Az afro-atlanti diaszpóra táncjelenségeinek irodalmában megfigyelhető egy izgalmas vonulat, amely a rituális tánckonvenciók, a táncoló testben létező tudás és a spiritualitás összefüggéseit igyekszik felfejteni. Ennek a korántsem ellentmondásoktól mentes intellektuális útkeresésnek az egyik kiemelkedő képviselője a táncos-ko-reográfus-antropológus professzor Yvonne Daniel. Daniel összekapcsolja az afro-atlanti vallásokat a rituális táncokban rejlő „testi intellektussal” és olyan eltáncolt, énekelt és eldobolt tudásról ír, amely túlélte a rabszolgaság korszakát és fennmaradt kubai, brazil és haiti vallási gyakorlatokban. Daniel sokak számára mérföldkőnek tekintett interdiszciplináris kutatásában (Daniel, 2005, 2010, 2011) az afrikai diaszpóra táncon keresztül megnyilvánuló vallási rendszerei közül a haiti *vudu*, a kubai *loruba* és a bahiai *candomblé* konvencióit elemzi.

Egy Daniellel 2017-ben készült interjú (Zutshi, 2017) hangsúlyozza, hogy a sokéves, összehasonlító szemléletű kutatás speciális betekintést kínál a rituális táncban artikulálódó és megnyilvánuló misztikus spirituális hit világába. Daniel tekintélyes szakirodalommal, valamint hosszú kutatási és személyes részvételi tapasztalattal megtámasztott – fogalmi és módszertani szempontból azonban néhány ponton kérdéses – alapfeltevése, hogy a táncoló test olyan bölcsességet hordoz, amelyet az amerikai kontinensen élő afrikai leszármazottak e rituális közösségei generációról generációra adtak tovább. Daniel e táncos és zenei hagyományok közös vonásait az alábbi öt állításban fogalmazta meg. A résztvevők meggyőződése, hogy a zenés-táncos ceremóniák őseik spirituális bölcsességét hozzák el a jelenbe a mai közösségeknek. A táncoló test a transzcendencia eszköze; a kántáló, éneklő emberi hang és az ősi ritmusszekvenciák olyan kódolt táncszókincset hoznak létre a táncoló testtel, amelyet a nagy földrajzi távolságokat bejáró generációk adtak egymásnak tovább. A rituális család és a rituális tér a liturgikus rend középpontjában állnak; a családi szükségletek és a családi kapcsolatok a zenés-táncos ceremóniák éves sorozatát vonják maguk után. A nyilvános és a privát ceremóniák célja egyaránt a gyógyulás és az egészség, a kapcsolódás és a jószándék, és a természettel, valamint a spirituális univerzummal való kapcsolat elmélyítése. Daniel utolsó hangsúlyos állítása, hogy az általa megtapasztalt vagy átélt rituális táncgyakorlatok egyike sem bírt szexuális tartalmú vagy vulgáris dimenzióval (Zutshi, 2017).

A kutató számára megoldandó probléma, hogy miként gondolkodhat e táncgyakorlatokról alapvetően a testben létező, generációról generációra hagyományozott nonverbális tudás és spirituális tapasztalat megnyilvánulásaiként? Hogyan idézhet fel a táncos teste olyan rituális tudást és bölcsességet, amelyet nem személyes testi tapasztalatain keresztül szerzett meg? Ez a kérdés szorosan kapcsolódik a tánckritikai és tánctudományi szakirodalom gyakran használt, de elméletét, fogalmi kereteit tekintve még nem kellőképpen tisztázott „*embodiment*” (megtestesült tudás) elgondolásával. Ennek körbejárása túlmutat e dolgozat keretein, de érdemes utalni Susan Foster (2010) egy ide kapcsolódó gondolatmenetére. Foster az „*izomemlékezet*” egyén szintjén túlmutató, analitikusan nehezen megragadható fogalmának használata kapcsán azt veti fel, hogy a test táncon keresztül megszülető emlékezete helyett inkább a táncoló test arra való képességére helyezük a hangsúlyt, ahogyan az különféle módokon kapcsolódik egy kulturális örökséghez (Foster, 2010, p. 122).

4. A KRÍZISHELYZETEK MENEKÜLTJEI ÉS A TÁNC MINT ERŐFORRÁS

A migráció kihívásokkal, gyakran szenvedéssel járó emberi tapasztalatának és a táncnak a viszonyába enged bepillantást a tánc szerepét a kényszermigrációt átélő menekültek élethelyzeteiben vizsgáló új kutatási irány. A tudományos publikációk szűk világánál tágabb területen is jól látható, hogy a tánc szerepet kapott a globális migráció és a nemzetközi menekültválság mai valóságában. A 2015-ös migrációs válságot követően látványosan jelent meg a menekültekkel kinyilvánított szolidaritás nyilvános helyzeteiben, amellett, hogy megjelent korunk társadalmi mozgalmában, ahol állandósult elemévé vált utcai demonstrációknak és *flashmob*-eseményeknek. A táncon keresztül megvalósult társadalmi aktivizmus eseteit, ezen belül a menekültlét táncon keresztüli leképeződését a tánc és az aktivizmus összefüggéseit vizsgáló kötetében Dana Mills külön fejezetben tárgyalja (Mills, 2021).

A táncon rejülő társadalmi potenciált érzékelteti az is, hogy az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága által kezdeményezett *Menekültek Világnapjának* megemlékezési közt is időről időre központi szerepet játszanak a közösségi táncesemények. Ezek egyik szemléletes példája a menekülttáborban felnőtt, hontalan Ahmad Joudeh munkássága, aki autodidakta balettművészként tematizálta a migráció tapasztalatát (lásd www.ahmadjoudeh.com és Mills, 2021).

A menekültek táncsal kapcsolatos élethelyzeteit tárgyaló munkák határterületeken járnak; a szerzők diszciplináris háttere jellegzetes képet mutat: többségük a tudomány világában alkotó, de a klinikumban is aktívan tevékenykedő pszichológus, mozgás-, tánc- és művészetterapeuta, emellett táncos, akiknek a traumák kezelése is a szakterületéhez tartozik, ugyanakkor akadnak köztük olyanok, akik egy adott földrajzi térségre szakosodott etnomuzikológusként (MacLachlan, 2014) találkoztak menekülthelyzetbe került csoportokkal. Ez a viszonylag újkeletű szakirodalmi vonulat felfedező jellegű, és antropológiai értelemben rövidebb távú empirikus kutatásokról ad számot. Yda Smiths a hagyományos táncok identitásépítésben és a társas kapcsolatok alakulásában játszott szerepét vizsgálta kényszermigráció helyzeteiben élők közt az Egyesült Államokban (Smiths, 2018). Arroyo (2018) ugyancsak az USA-ban venezuelai és szíriai menekültek között végzett többhetes intenzív önkéntes munka tanulságait foglalta össze. Munkája empirikus bázisa, azaz a mozgásterápiás foglalkozások tapasztalati anyaga és a hozzá kapcsolódó narrációk ugyanakkor nem jelentek meg közvetlenül az elemzésében, bár utalt arra, hogy a terápiás foglalkozások nagyban építettek a menekültek által hozott zenékre és mozgásformákra. Az írás egyfelől a menekültlét jogi vetületeit, traumáit, veszteségeit, testi és lelki megpróbáltatásait tárgyalja, ugyanakkor szakirodalmi hivatkozásokkal alátámasztva azt fogalmazza meg, hogy a táncterápiás alkalmak és a terapeuta a biztonság tapasztalatát, valamint a megnyugvás és a társas kapcsolódás helyzeteit teremtették meg a menekültek számára, akik eközben saját magukkal és a megélt tapasztalataikkal is összeköttetésbe kerültek. Piccirillo esszéje (2019) a menekültekkel való szolidaritás művészi koreográfiákon és részvételi táncprojekteken keresztül megvalósuló lehetőségeit elemezte, míg Dietercih-Hartwell és szerzőtársai (2020) valamint Verreault (2017) konkrét táncterápiás szituációk módszertanát dolgozták ki, illetve a reziliencia növelésének lehetőségeit vizsgálták.

5. A TÁNCÖRÖKSÉG VILÁGKÖRÜLI ÚTON: TRANSZLOKÁLIS VÁLTOZATOK

Végül mindenképpen említést kell tenni a táncsal kapcsolatos nemzetközi szakirodalom egy olyan gazdag és izgalmas szeletéről, amely nem konkrét népességmozgásokkal összefüggő táncjelenségekre irányul, hanem olyan zenei és mozdulatrendszerekre, amelyek globális kulturális folyamatok és kölcsönhatások részeként a világ más pontjain is elterjedtek. Egyes, akár kulturális örökséggé vált tánckonvenciók, hagyományrendszerek (például a kubai salsa, a spanyol flamenco, az amerikai hiphop vagy az argentin tangó, hogy csak néhány közismert példát említsünk) térben és időben vándorolnak, miközben formai átalakuláson mennek keresztül, és az újabb és változó társadalmi kontextusokban további jelentésrétegekkel gazdagodnak, az eredeti konvenció transzlokális változatait (Stepputat & Djebbari, 2020) hozva létre ezzel. A kulturális örökség globalizálódása során a táncpraxis elválik az eredeti, többnyire etnikus közösségtől, miközben referenciális tartománya kitágul. A globálissá vált tánckonvenciók sora – és a reájuk vonatkozó szakirodalom – igen terjedelmes, ebben az alfejezetben csupán néhány példán keresztül jelezném a témakör fontosságát, illetve azt a fajta empirikus anyaggazdagságot és elemzési mélységet, amely számos e kérdéskörben született szakmunkát jellemez. Több, az előző alfejezetekben más összefüggésben hivatkozott munka, például a bharatanátjam klasszikus tánctradíció elemzése (Lopez y Royo, 2004; Sreevhastra, 2020; Unni, 2016) egyben a mozgásrendszer transzlokális változataira irányultak.

Az Amerikában népszerű balkáni néptáncmozgalom és az amerikai identitás el-
lentmondásosnak látszó összefüggését tárta fel a 2007-ben fiatalon elhunyt etnomuzikológus, Mirjana Laušević *Balkan Fascination* című könyvében (Laušević, 2007). A kötet alapjául a balkáni szcéna amerikai nagyvárosi táncművészetének és társas közegének etnográfiaja szolgált. A balkáni jelző e zenei és néptáncmozgalom esetében bolgár, macedón, cigány, görög, bosnyák, szerb, horvát, sőt török zenét és táncokat egyaránt jelölhetett. Laušević megállapította, hogy terepe és az érdeklődése homlokterébe került közösség sem a lokalitáson, sem az általa előfeltételezett közös etnikus származással kapcsolatos elképzeléseken keresztül nem ragadható meg. A tanulmányozott közösség létének alapját kizárólag egy bizonyos zenei és táncrepertoár iránti elkötelezett érdeklődés adta, és mint ilyen, illeszkedett az Egyesült Államokban történetileg kialakult etnikus táncmozgalmak rendszerébe.

Az afroamerikai rap zene és ifjúsági hiphopkultúra afrikai tényerését elemzi árnyaltan és a jelenségegyüttes társadalmi kontextusaira nagyon érzékenyen Halifu Osumare (2010, 2012). Izgalmasan mutatja meg, hogy a napjainkban is zajló folyamatban miként vált hangsúlyos, és az egyes afrikai transzlokális hiphopváltozatok összekapcsoló mozzanatává a fennálló társadalmi renddel való szembenállás kinyíl-
váltatásának a lehetősége.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

Írásom a táncstudomány és a táncantropológiai szemlélet kapcsolatának szorosabbra vonására irányuló törekvésként jött létre. Körképet kívánt adni a táncsal és a migrációval egyidejűleg kapcsolatos jelenségeket és társadalmi kontextusukat elemző

kutatások tanulságairól. Ez az inkább felfedező jellegű kitekintés nem törekedett teljességre, inkább főbb irányokat kívánt felvázolni és a nemzetközi mobilitás és a tánc viszonyát firtató tanulmányok néhány fontosabbnak vélt aspektusát kívánta kiemelni.

Az utóbbi évtizedek minden korábnál nagyon arányú nemzetközi migrációja és az általa előidézett társadalmi változások leképeződtek a tánc jelenségeire irányuló szakirodalomban is. Ez az irodalom tudományterületi kapcsolódásait tekintve sokszínű, megjelennek benne a néprajz, a kulturális antropológia, a kritikai tánctudomány és a kritikai kultúratudomány mellett a pszichológia, a mozgásterápia képviselői, akik többségükben a vizsgált tánckonvenció avatott művelői is. Úgy tűnik, a mozgás elemzésének mélysége és a hozzá kapcsolódó jelentéstulajdonítás dimenzióinak kidolgozottsága a megfigyelő részvétel kutatói pozíciójából valósult meg a legsikeresebben.

A szakirodalom etnikus diaszpórák táncjelenségeire irányuló szegmense számos tanulással szolgált. A diaszpórikus léthelyzetekben különös jelentőségre tesz szert a közösségi táncon keresztül megvalósuló performatív identitás, amely egyszerre irányul az etnikus diaszpóráközösség és a befogadó társadalom felé, miközben a diaszpóráközösség és az anyaország iránti érzelmi kötődés is megvalósul általa. Láthattuk, hogy az etnikus kötődésű néptáncok művelése remek terepe lehet a tánc etnicizálásának, a bevándorlócsoportok közti versengésnek, emellett alkalmas lehet a nyelvet nem beszélő leszármazottak integrálására is a diaszpóráközösségbe. A diaszpóra táncos praxisát vezérelheti a távolsági nacionalizmus törekvése, miközben a diaszpóra etnikus táncfolyamatai egyes esetekben összefügghetnek a kibocsátó ország transznacionális törekvéseivel és diaszpórapolitikájával.

A kritikai társadalom- és kultúratudományokba illeszkedik az afro-atlanti világ táncjelenségeire összpontosító munkák egy jelentős része. Ezek gyakran poszt-koloniális értelmezési keretben, az elnyomó hatalmi viszonyokkal és a bőrszín alapján történő hátrányos megkülönböztetéssel szembeni ellenállás kultúrájaként elemeznek táncos gyakorlatokat. Több más tudományterülettel, köztük a vallás-antropológiával is kapcsolódást mutat az a kutatási irány, amely összekapcsolja az afro-atlanti vallásokat a rituális táncokban rejlő „testi intellektussal” és olyan eltáncolt, énekelt és eldobolt tudásról ír, amely összefüggést mutat az „*embodiment*” (megtestesült tudás) fogalmával. Ezt a gondolatmenetet vitte tovább Foster (2010) aki e vonatkozásban a táncoló test arra való képességét hangsúlyozta, ahogy az kapcsolódni képes egy-egy hagyományos tánckonvencióhoz.

A tánc- és mozgásterápia képviselői jelentős mértékben járultak hozzá a szakirodalom harmadik beazonosított tematikus vonulatához, amely a tánc menekültek életében játszott szerepét vizsgálta. E viszonylag új kutatási irány rámutatott a táncban rejlő rezilienciaépítés, valamint az érzelmi és társas kapcsolati integráció lehetőségeire. Emellett több munka jelezte a tánc mint biztonságos tér megteremtésének a jelentőségét a traumát átélt menekültek táncterápiás helyzeteiben. Végezetül fontos tanulással szolgált a negyedik tematikus szakirodalmi ág, amely a lokálisan kialakult zenei és mozgásrendszerek, gyakran szellemi kulturális örökséggé nyilvánított tánc hagyományok térbeli és időbeli elmozdulására és az ennek eredményeként formálódó transzlokális változatokra irányult.

Irodalomjegyzék

- Arroyo, J. L. (2018). Creating Safety: Dance/Movement Therapy with Refugees. *Dance/Movement Therapy Theses*. 37. https://digitalcommons.slc.edu/dmt_etd/37
- Bain-Burnett, J. (2011). *Take a closer look: diversity in the Diaspora*. ADAD (Association of Dance of the African Diaspora). <https://www.communitydance.org.uk/DB/animated-editions/Spring-2011>
- Balogh, B. & Fülemlé, Á. (2008). Cultural alternatives, youth and grassroots resistance in socialist Hungary – The folk dance and music revival. *Hungarian Studies*, 22(1–2), 43–62. <https://doi.org/10.1556/HStud.22.2008.1-2.4>
- Boas, F. (1944). *The Function of Dance in Human Society*. Boas School.
- Boccagni, P. & Baldassar, L. (2015). Emotions on the Move: Mapping the Emergent Field of Emotion and Migration. *Emotion, Space and Society*, 16, 73–80. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2015.06.009>
- Boglár, L., & Öry-Kovács, K. (1998). *A búvópatak felszínre tört* [Documentary]. <http://www.docuart.hu/dokumentum-film/a-buvopatak-felszinre-tort/index.php>
- Bourdieu, P. (1972). *Espuise d'une théorie de la pratique précédé de trois études d'ethnologie Kabyle*. Librairie Droz.
- Christensen, J. F., Gomila, A.; Gaigg, S. B., Sivarajah, N., & Calvo-Merino, B. (2016). Dance Expertise Modulates Behavioral and Psychophysiological Responses to Affective Body Movement. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 42(8), 1139–47. <https://doi.org/10.1037/xhp0000176>
- Clifford, J. (1994). Diasporas. *Cultural Anthropology*, 9(3), *Further Inflections: Toward Ethnographies of the Future*. 302–338. <https://doi.org/10.1525/can.1994.9.3.02a00040>
- Cruz-Manjarrez, A. (2008). Danzas Chuscas: Performing migration in a Zapotec community. *Dance Research Journal*, 40(2), 3–22. <https://doi.org/10.1017/S0149767700000358>
- Cruz-Manjarrez, A. (2013). *Zapotecs on the Move. Cultural, Social, and Political Processes in Transnational Perspective*. Rutgers University Press.
- Daniel, Y. (2005). *Dancing Wisdom. Embodied Knowledge in Haitian Vodou, Cuban Yoruba, and Bahian Candomblé*. University of Illinois Press. <https://doi.org/10.1525/jlat.2006.11.1.246>
- Daniel, Y. (2010). Rhythmic remembrances. In Diouf, Mamadou & Nwankwo, Ifeoma Kiddoe (Eds.) *Rhythms of the Afro-Atlantic World: Rituals and Remembrances* (pp. 79–94.). University of Michigan Press.
- Daniel, Y. (2011). *Caribbean and Atlantic Diaspora Dance. Igniting Citizenship*. University of Illinois Press. <https://doi.org/10.5406/illinois/9780252036538.001.0001>
- Dieterich-Hartwell, R., Goodill, S., & Koch, S. (2020). Dance/Movement Therapy with Resettled Refugees: A Guideline and Dance Framework Based on Empirical Data. *The Art In Psychotherapy*, 69, 1–9. <https://doi.org/10.1016/j.aip.2020.101664>
- Diouf, M. & Nwankwo, I. K. (2010). Introduction. In Diouf, M., & Nwankwo, I. K. (Eds.), *Rhythms of the Afro-Atlantic World: Rituals and Remembrances* (pp. 1–18.). University of Michigan Press. <https://doi.org/10.1353/book.89>
- Diouf, M. & Nwankwo, I. K. (Eds). (2010). *Rhythms of the Afro-Atlantic World: Rituals and Remembrances*. University of Michigan Press. <https://doi.org/10.1353/book.89>

- Foster, S. L. (1992). Review: Dancing Culture. *American Ethnologist*, 19(2), 362–366. <https://doi.org/10.1525/ae.1992.19.2.02a00090>
- Foster, S. L. (2010). Muscle/Memories: How Germaine Acogny and Diane McIntyre put their feet down. In Diouf, M., & Nwankwo, I. K. (Eds.), *Rhythms of the Afro-Atlantic World: Rituals and Remembrances* (pp. 121–135.). University of Michigan Press
- Garcia, C. (2013). Los Angeles Salsa Speculations and the Performance of Latinidad. *Dance Research Journal*, 45(3), 125–136. <https://doi.org/10.1017/S0149767712000289>
- Gold, S. J., & Nawyn S. J. (2019). *Routledge International Handbook of Migration Studies*. United Kingdom: Taylor & Francis. <https://doi.org/10.4324/9781315458298>
- Hadas, M (2022). *Outlines of a Theory of Plural Habitus: Bourdieu Revisited*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003179702>
- Hajdu, G. (n.d.). *A nemzeti identitás továbbélésének egyes szimbolikus megjelenési formái a budapesti görögység körében* [Manuscript]. ELTE BTK Kulturális Antropológia Tanszék. 14.
- Hoppál M. (1989). Etnikus jelképek: hagyományörzés egy zemléni és egy amerikai magyar közösségben. In Hoppál, M. (Ed.), *Folklór Archívum 18* (pp. 11–61). MTA Néprajzi Kutatócsoport.
- Kavecsánszki, M. (2019). Tánc és habitus. Szempontok a kora újkori népi tánckultúra egyfajta értelmezési keretéhez. In Karlovitz, J. T. (Ed.), *Tanulmányok a kompetenciákra építő, fenntartható kulturális és technológiai fejlődés köréből* (pp. 298–305). International Research Institute.
- Kovács, N. (2009). Szállítható örökség. *Magyar identitásteremtés Argentínában (1999–2001)*. MTA KI – Gondolat. 145–148
- Kovács, N. (2023). *A magyar néptáncmozgalom az argentinai magyar diaszpórában* [Lecture]. Magyar Zenetudomány Intézet Tánchááz50 Konferenciája 2023. 05. 23.
- Laušević, M. (2007). *Balkan Fascination. Creating an Alternative Music Culture in America*. Oxford University Press.
- Lemmings, D., & Brooks, A. (Eds.). (2014). *Emotions and Social Change: Historical and Sociological Perspectives* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203728277>
- Liddle, V. (2016). Pontic dance: Feeling the absence of homeland. In Hermer, S. R., & Dundon, A. (Eds.), *Emotions, senses, spaces. Ethnographic engagements and intersections* (pp. 49–66.). University of Adelaide Press. <https://doi.org/10.20851/emotions-04>
- Lidskog, R. (2017). The role of music in ethnic identity formation in diaspora: A research review. *International Social Science Journal*, 66(219–220), 23–38. <https://doi.org/10.1111/issj.12091>
- Lopez y Royo, A. (2004). Dance in the British South Asian Diaspora: Redefining Classicism *Postcolonial Text*. <https://www.postcolonial.org/index.php/pct/article/view/367>
- MacLachlan, H. (2014). Singing, Dancing, and Identity in the Karen Diaspora. *Asian Music*, 45(2), 58–83. <https://doi.org/10.1353/amu.2014.0003>
- Mills, D. (2021). *Dance and Activism. A Century of Radical Dance Around the World*. Bloomsbury Academic. <https://doi.org/10.5040/9781350137042>

- Mollenhauer, J. (2018). *Dance in the diaspora: the politics of practice*. Paper presented at Dance Research Forum Ireland Conference, Limerick, June 2018. <https://www.researchgate.net/publication/330426200>
- Niedermüller, P. (1989). A paraszti kultúra utóélete, avagy a hagyomány lehetőségei. In Hoppál M. (Ed.), *Folklór Archivum* 18. (pp. 63–13). MTA Néprajzi Kutatócsoport.
- Őry-Kovács, K. (2010). *A Jaragua do Sul-i magyar kolónia*. SZTE Bölcsészettudományi Kar Történettudományi Doktori Iskola.
- Osumare, H. (2010). Motherland Hip-Hop: Connective Marginality and African American Youth Culture in Senegal and Kenya. In Diouf, M., & Nwankwo, I. K. (Eds.), *Rhythms of the Afro-Atlantic World: Rituals and Remembrances* (161-177.). University of Michigan Press.
- Osumare, H. (2012). *The Hiplife in Ghana: West African Indigenization of Hip-Hop*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9781137021656>
- Palmer, C. (1998). Defining and Studying the Modern African Diaspora. *Perspectives on History*. <https://www.historians.org/research-and-publications/perspectives-on-history/september-1998/defining-and-studying-the-modern-african-diaspora>
- Papp, Z. A. (Ed.). (2008). *Beszédből világ. Elemzések, adatok amerikai magyarokról*. Magyar Külügyi Intézet.
- Piccirillo, A. (2019). Dancing Migration, Making Sound: Mediterranean Practices of Listening and Hospitality. *Theater Research International*, 46(2), 184–199. <https://doi.org/10.1017/S0307883321000092>
- Rivera, R. Z. (2010). New York Bomba: Puerto Ricans, Dominicans, and a Bridge Called Haiti. In Diouf, M., & Nwankwo, I. K. (Eds.), *Rhythms of the Afro-Atlantic World: Rituals and Remembrances* (pp. 178–199). University of Michigan Press.
- Rüütel, E.; Zajedova, I., & Arraste, A. (2013). Motivational Underpinnings of Estonian Folk Dance Practices among the Estonian Diaspora over Time. https://doi.org/10.7592/FEJF2013.54.ryutel_zajedova_arraste
- Safran, W. (1991). Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*. 1(1), 83–99. <https://doi.org/10.1353/dsp.1991.0004>
- San Pablo Burns, L. M. (2008). „Splendid Dancing”: Filipino „Exceptionalism” in Taxi Dancehalls. *Dance Research Journal*, 40(2), 23–40. <https://doi.org/10.1017/S014976770000036X>
- Scolieri, P. (2008). Introduction: Global/Mobile: Re-Orienting Dance and Migration Studies. *Dance Research Journal, Winter*, 40(2), V-XX. <https://doi.org/10.1017/S0149767700000346>
- Smiths, Y. (2018). Traditional Dance as a Vehicle for Identity Construction and Social Engagement after Forced Migration. *Societies*, 8(3), 67. <https://doi.org/10.3390/soc8030067>
- Sreevathsa, S. (2020, June 25). A robust caste discourse in Indian diaspora’s classical dance practices is vital – and overdue. Firstpost. www.firstpost.com
- Stepputat, K., & Djebbari, E. (2020). The Separation of Music and Dance in Translocal Contexts. *The World of Music (New Series)*, 9(2), 5–30.
- Szónyi, V. (2019). A funkionalista szemléletű tánckutatás elméleti és módszertani alapjai *Táncstudományi Közlemények*, 11(1), 38–48.

- Taylor, M. N. (2008). Does folk dancing make Hungarians? Táncház, folk dance as mother tongue, and folk national cultivation. *Hungarian Studies*, 22(1–2), 9–29. <https://doi.org/10.1556/HStud.22.2008.1-2.2>
- Taylor, M. N. (2020). *Movement of the People. Hungarian Folk Dance, Populism, and Citizenship*. Indiana University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv21hrh98>
- Unni, S. (2016). Bharatanatyam in New Zealand: A story of dance, diaspora and cultural change *Dance Research Asteroa* 4., 135–152. <https://doi.org/10.15663/dra.v4i1.48>
- Verreault, K. (2017). Dance/Movement therapy and resilience building with female asylum seekers and refugees: a phenomenological practice based research, *Intervention*, 15(2), 120–135. <https://doi.org/10.1097/WTF.0000000000000150>
- Wong, S. C. (2010). Dancing in the Diaspora: Cultural Long-Distance Nationalism and the Staging of Chineseness by San Francisco's Chinese Folk Dance Association. *Journal of Transnational American Studies*, 2(1), 36. <https://doi.org/10.5070/T821006994>
- Zutshi, V. (2017). Dancing Wisdom and Embodied Knowledge in African Diaspora Traditions: In Conversation with Yvonne Daniel by Vikram Zutshi. <https://www.worldliteraturetoday.org/2017/november/dancing-wisdom-and-embodied-knowledge-african-diaspora-traditions-conversation-yvonne>